

Jan Darpo

Professor of Environmental Law

Faculty of Law/Uppsala Universitet

PO Box 512, SE-751 20 UPPSALA, Sweden

Tel. +46 739 137824

E-mail: jan.darpo@jur.uu.se

On the web: www.jandarpo.se

*****

2018-10-28

Bara en liten skalbagge i en polsk skog?

Om C-441/17 *Białowieża* och EU-domstolens nyfunna möjlighet att beivra domstolströts

Inledning

I massmedia har målet om avverkningarna i urskogen Białowieża beskrivits med ord som ”seger i EU-domstolen för naturvården” eller ”skalbaggar stoppar avverkningarna av Europas sista urskog”. Det är riktigt att EU-domstolen (EUD) slagit ned på Polens omfattande avverkningar i området till förmån för alla sällsynta kryp, fåglar och andra skyddsvärda arter men det är inte därför som målet är intressant för en vidare krets av ERTs läsare. Sakligt sett är det ett ganska ordinärt fall där en medlemsstat först har pekat ut ett område som Natura 2000, men sedan efter några år vidtagit en rad åtgärder som kan skada de skyddsvärda intressena där utan att göra den konsekvensbedömning som krävs enligt EUs art- och habitatdirektiv (92/43/EEG, AHD). Det uppmärksammades av EU-kommissionen som inledde ett överträdelseärende som sedermera resulterade i att domstolen i Luxemburg ansåg att Polen bryter mot EU-rätten. Sådana mål finns det många av och just det här sticker inte ut i något särskilt avseende, förutom då kanske att domen är så förtvivlat lång (269 punkter, alltså betydligt längre än ”klassikerna” på området¹). Det som gör domen intressant ur ett allmänt EU-rättsligt perspektiv är att här använder sig EUD för första gången av de interna domstolsreglerna för att slå ned på något som man uppfattar som domstolströts. Även domstolens hänvisning till försiktighetsprincipen i ett beslut om interimistiska ingripanden är nydanande, liksom fördelningen av bevisbördan mellan kommissionen och den berörda medlemsstaten.

Förfarandet i målet och bedömningen i sak

Białowieża-skogen är en av Europas sista urskogar, sedan 1976 upptagen på Unesco:s världsarvslista.² I början av 2000-talet föreslog Polen att området ska ingå i EUs s.k. Natura 2000-nätverk under beteckningen Puszcza Białowieska, vilket godkändes av kommissionen 2007. Syftet med områdesskyddet är att skydda tio naturtyper, 55 växt- och djurarter samt fåglar, samtliga sådana som trivs i urskogsmiljö. Området kännetecknas av

---

¹ T.ex. C-127/02 *Waddenzee* (71 punkter), C-404/09 *Alto Sil* (200 punkter) och C-258/11 *Sweetman* (49 punkter).

² https://en.wikipedia.org/wiki/Bia%C5%82owie%C5%BCa_Forest#History_of_the_forest_and_the_reserve

stora mängder död ved och gamla träd och innehåller mycket välbevarade livsmiljöer som är ”prioriterade” enligt AHD. Det innehåller vidare en stor mängd arter som åtnjuter ett strikt skydd enligt såväl AHD som EUs fågeldirektiv (2009/147/EG, FD), bl.a. den sällsynta cinnoberbaggen och vitryggig hackspett. Det skyddade området är ca 63,000 ha stort och förvaltas av två myndigheter. En skogsbruksplan antogs för Białowieża-skogen 2012 – delvis som ett resultat av att kommissionen hade reagerat på att Polen redan då hade inlett omfattande avverkningar i området³ – och en gräns sattes för hur stora uttag som fick ske. En bevarandeplan för Natura 2000 Puszcza Białowieska som angav målsättningar och åtgärdsbehov fastställdes 2015. Där angavs också de skogsbruksmetoder som utgjorde potentiella hot mot urskogsmiljön, bl.a. avverkningar av gammal skog och bortforsling av död ved. Året efter godkände miljöministern i Polen emellertid en ny bilaga till skogsbruksplanen som angav en betydande ökning av avverkningsvolymerna i Białowieża-skogen (”2016 års bilaga”) med hänvisning till uppkomsten av allvarliga skador i skogsbestånden pga. angrepp av granbarkborre. Syftet angavs vidare vara att garantera säkerheten för allmänheten som vistades i området, då avverkningarna skulle minska risken för bränder och fallande träd. Ett liknande beslut togs därefter 2017 av skogsmyndigheten generaldirektör (”beslut nr 51”), där det också angavs olika metoder för förnyelse av urskogen i ett ”skogsrestaureringsområde” som omfattade 34,000 hektar, dvs. nästan 54% av Natura 2000-områdets areal.

Efter att underrättats om 2016 års bilaga till skogsbruksplanen sände EU-kommissionen omgående en begäran om information av den polska regeringen genom EU Pilot-systemet. Efter svar från Polen och ett platsbesök under sommaren inleddes ett överträdelseärende genom en formell underrättelse i juni månad. Kommissionen menade att de föreskrivna åtgärderna inte var motiverade för att skydda skogen mot granbarkborreangrepp eller garantera allmänhetens säkerhet, samt att det inte hade gjorts någon utredning som visade att urskogen inte skulle ta skada av åtgärderna. Ytterligare skriftväxling mellan den polska regeringen och kommissionen följde under hösten och vintern 2016/17, varefter miljöministern lät meddela att avverkningarna enligt 2016 års bilaga skulle inledas. I april 2017 sände kommissionen ett motiverat yttrande där Polen uppmanades att rätta sig inom två månader, då det fanns uppgifter om att avverkningarna redan hade påbörjats. Den polska miljöministern lät dig inte bevekas och i maj underrättades kommissionen om att beslut nr 51 hade antagits.

Mot den här bakgrunden stämde kommissionen den 20 juli 2017 Polen för brott mot art- och habitatdirektivet och fågeldirektivet. Därvid yrkade man med stöd av artiklarna 279 FEUF och 160.7 i EUDs domstolsregler⁴ att EUD interimistiskt skulle förordna om omedelbart stopp för avverkningarna och att beslutet skulle tas redan innan Polen hade inkommit med sitt första svaromål. Som motiv för det interimistiska yrkandet angavs risken för allvarlig och irreparabel skada på de skyddsvärda naturtyperna i Natura 2000-området. Genom beslut 27 juli 2017 biföll EUDs vice ordförande Tizzano kommissionens yrkande.⁵ Polen yttrade sig i målet i augusti, sammanträde hölls i september och därefter

---

³ EU Pilot-ärende 2210/11/ENVI.

⁴ Rättegångsregler för domstolen av den 25 september 2012 (EUT L 265 av den 29.9.2012), i lydelse efter ändringar den 18 juni 2013 (EUT L 173 av den 26.6.2013, s. 65) och den 19 juli 2016 (EUT L 217 av den 12.8.2016, s. 69), se https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2012-10/rp_sv.pdf

⁵ C-441/17 R, ej publicerat, ECLI:EU:C:2017:622.

inkom kommissionen med ett yrkande om att domstolen skulle bestämma ett vite för Polens ohörsamhet mot julibeslutet om stopp för avverkningarna. Polen menade att yrkandet skulle avvisas, då vite inte kan bestämmas av EUD förutom i de fall då det är uttryckligen föreskrivet enligt artikel 260.2 FEUF, dvs. först när det genom en dom i ett överträdelseärende har konstaterats att ett medlemsland har brutit mot EU-rätten. Polen begärde även att frågan om vite skulle behandlas av domstolens stora avdelning (Grande chambre), vilket beviljades.⁶

Beslutet från den stora avdelningen kom den 20 november, där man tillmötesgick kommissionens yrkanden (C-441/17 R). Domen i huvudsaken kom i april i år, varvid EUD fastslår att Polen brutit mot artikel 6.3 AHD genom att tillåta avverkningar m.fl. åtgärder i Natura 2000-området Puszcza Białowieska utan att försäkra sig om att åtgärderna inte skulle leda till skada. Vidare hade landet brutit mot artikel 6.1 AHD och artiklarna 4.1 och 4.2 FD genom att inte vidta nödvändiga bevarandeåtgärder för att skydda de utpekade naturtyperna i området, liksom angivna arter och fåglar. Slutligen ansåg domstolen även att brott mot artiklarna 12.1.a och 12.1.d AHD samt artiklarna 5.b och 5.d FD hade skett genom ett avsiktligt dödande och störande av skyddsvärda arter och förstörelse av deras livsmiljöer.

Domen är som sagt mycket lång och inte särskilt anmärkningsvärd, möjligen med undantag från det hårda tonfallet från domstolens sida gentemot Polen. Även skrivningarna om artskyddet i de båda direktiven är långtgående, särskilt med avseende på artiklarna 5.b och 5.d FD. Här klargör domstolen än en gång att åtgärder som avverkningar kan utgöra ett ”avsiktligt” dödande av arterna eller förstörande av deras livsmiljöer om de vidtas trots kunskap om att en sådana skada kan uppstå, samtidigt som försiktighetsmått inte föreskrivs.⁷ Den här inställningen är emellertid ingen nyhet för de miljörättsligt intresserade, men spelar onekligen in i den svenska debatten om artskydd i skogsbruket.⁸

Det interimistiska förordnandet genom C-441/17 R (2017)

Interimistiska förordnanden enligt artikel 279 FEUF är inte vanliga i överträdelsefall.⁹ I miljörättsliga sammanhang har de förekommit ett fåtal gånger och då främst vid påstådda brott mot fågeldirektivet, närmare bestämt kring den traditionella jakten av småfåglar i

---

⁶ Begäran beviljades trots att en komplettering av ett yrkande om interimistiskt förordnande enligt artikel 279 FEUF fortsatt ska behandlas av den del av domstolen som tog det första beslutet, dvs. i det här fallet av viceordföranden (se artikel 161.1 rättegångsreglerna). Skälet för att EUD istället lyfte frågan till stora avdelningen kan nog ha varit att Antonio Tizzano angreps hårt av den polska regeringen och regeringstrogen media för att vara partisk i målet och agera åklagare vid sidan av kommissionen, se den polska regeringens uttalande den 12 september 2017; <https://www.mos.gov.pl/aktualnosci/szczegoly/controller/detail/News/news/komunikat-ministerstwa-srodowiska-po-posiedzeniu-przed-wiceprezesem-tsue/> Reaktionen i den regeringstroga pressen var liknande (29 september 2017);

<http://www.radiomaryja.pl/informacje/premier-b-szydlo-wiceszef-tsue-antonio-tizzano-zachowal-sie-sposob-stronniczy-stad-wniosek-o-wylaczenie/> Uttalandena är visserligen på polska, men översättningstjänsterna på nätet fungerar utmärkt mellan det språket och engelska.

⁷ C-441/17 *Białowieża* (2018) pp. 251-266.

⁸ Se Darpö, J: *Hitta vilse i skogen. Reflektioner kring höstens underrättsavgöranden om det EU-rättsliga artskyddet vid skogsbruk*. Nättidningen JPMiljönet 2017-11-21 (Del1) och 2017-11-23 (Del 2).

⁹ Hedemann-Robinson, M: *Enforcement of European Union environmental law – Legal issues and challenges*. Routledge, 2nd ed. 2015.

länderna vid Medelhavet för att tillfredsställa den kulinariska marknadens behov av ”*am-belopoulia*”.¹⁰ De medlemsstater som blivit föremål för sådana beslut om inhibition är således Italien (2 ggr)¹¹ och Malta.¹² En interimistisk order utfärdades också i målet mellan kommissionen och Polen i det internationellt uppmärksammade ”Rospuda Valley case” som gällde byggandet av två genomfartsleder genom Natura 2000-områden vid städerna Augustów och Waslików.¹³ Möjligheten att begära inhibition enligt artikel 279 diskuterades även i samband med den svenska regeringens öppna trots i överträdelseärendet om vargjakt under åren 2010-15, men den allmänna uppfattningen var nog att förutsättningarna inte var uppfyllda.¹⁴ Det kan vara som det vill med den saken, men genomgående för samtliga de mål där en interimistisk order har utfärdats av EUD har varit att den berörda medlemsstaten rättat sig efter kommissionens krav så länge som processen pågått, så även i Rospuda-fallet trots politiska konvulsioner. När det gällde avverkningarna i Białowieża-skogen menade emellertid kommissionen att så inte var fallet, varför man begärde att EUD dels skulle bekräfta Tizzanos interimistiska order från juli, dels fastställa ett vite för Polens överträdelse av beslutet.

Beslutet från EUDs stora avdelning kom alltså i november 2017. Det är betydligt utförligare motiverat än vad som är brukligt. Först går domstolen igenom förutsättningarna för att en begäran om ett interimistiskt förordnande ska anses vara ”befogad” enligt artikel 160.3 i domstolens rättegångsregler. Det är fråga om tre kumulativa kriterier; åtgärden ska vid första påseende framstå som faktiskt och rättsligt befogad, den ska vara brådskande på så vis att sökandens intresse annars kan åsamkas allvarlig och irreparabel skada, samt att det vid en avvägning av de olika intressena framstår som motiverat med ett interimistiskt beslut så länge som den rättsliga processen vid EUD pågår.¹⁵

När det gällde det första kriteriet hade kommissionen påstått att Polen genomfört avverkningar och återplantering i det skyddsvärda området utan att beakta de vetenskapliga yttranden som talade för att åtgärderna kunde medföra skada. Dessa åtgärder hade dessutom före 2016 angetts vara just sådana som man i bevarandesyfte borde avstå från. Mot den bakgrunden och med tanke på att det vetenskapliga underlaget i målet var motstridigt fann domstolen att kommissionens yrkande inte saknade stöd. Här hänvisade man särskilt till försiktighetsprincipen enligt artikel 190.2 FEUF.¹⁶

När det sedan gällde kravet på skyndsamhet erinrade EUD om att ändamålet med ett interimistiskt förfarande är att säkerställa att det slutliga avgörandet får full effekt, dvs.

---

¹⁰ Se Jonathan Franzen: *Emptying the Skies* (The New Yorker 2010-07-26).

¹¹ EUDs beslut 2006-12-19 i mål C-503/06 R och beslut 2010-12-10 i mål C-573/08 R.

¹² EUDs beslut 2008-04-24 i mål C-76/08 R.

¹³ C-193/07, beslut av EUDs ordförande 2007-04-18, ej publicerat, ECLI:EU:C:2007:218 (återkallat i juli samma år). För närmare information om Rospuda-målet, se Hedemann-Robinson, s. 133ff.

¹⁴ I själva verket har ju ärendet inte gått till stämning i EUD, se Darpo, J: *The Commission: a sheep in wolf's clothing? On infringement proceedings as a legal device for the enforcement of EU law on the environment, using Swedish wolf management as an example*. Journal of European Environmental and Planning Law (JEEPL) 2016 p. 270.

¹⁵ C-441/17 R (2017) pp. 28-30.

¹⁶ C-441/17 R (2017) pp. 31-42. Ludwig Krämer lyfter fram domstolens tillämpning av försiktighetsprincipen i målet som särskilt nydanande, se Krämer, L: *Injunctive relief in environmental matters. Case note on C-441/17 R*. I JEEPL 2018, s. 259, på s. 264.

att åtgärden är nödvändig för att undvika allvarlig och irreparabel skada, varvid man hänvisade till de ovan nämnda målet mot Italien och Malta.¹⁷ I den delen pekade domstolen på att det interimistiska förfarandet inte är utformat för att kunna avgöra vad som är sanningen i komplexa och omstridda faktiska förhållanden, utan att bedöma om sökanden gjort sannolikt att det kan uppstå skada på hens intresse om inte ett ingripande görs. I det här fallet ansåg EUD att de skador som kunde uppstå genom de skogliga arbetsföretagen utgjorde en sådan allvarlig och irreparabel skada på de unionsrättsliga intressena, då de kunde leda till en irreversibel omvandling av en urskog till en brukad skog, med en risk för förlust av ovanliga och utrotningshotade arters livsmiljöer.¹⁸ Då Polen inte kunde peka på någon vetenskaplig information som visar att sådana skador inte kommer uppstå på Natura 2000-intressena, ansågs skyndsamhetskravet vara uppfyllt.

När det slutligen gällde intresseavvägningen konstaterade domstolen att skyddet av urskogen stod emot att behovet av att hindra spridning av granbarkborren i bestånden. I den delen ansågs Polen inte ha förklarat varför avverkningarna inte kunde avvakta domstolens slutliga avgörande i målet, som troligen skulle komma inom några månader.¹⁹ Inte heller hade man lyckats förklara varför ett avbrott i skogsåtgärderna skulle leda till de påstådda skadorna i samhällslivet. Vid denna avvägning ansåg EUD därför att det var mer brådskande att förhindra att det skyddade området skadades genom fortsatta avverkningar.²⁰ Emellertid tillät domstolen att det vidtas sådana åtgärder i urskogen som är absolut nödvändiga och proportionerliga för att på ett direkt och omedelbart sätt garantera den allmänna säkerheten. Detta undantag från avverkningsstoppet skulle enligt EUD tolkas snävt och det ankommer på Polen att styrka att sådana omständigheter verkligen föreligger.²¹ Slutligen avfärdade domstolen Polens yrkande om att ett verkställighetsförordnande skulle villkoras med att kommissionen ställer en ekonomisk säkerhet för de skador som kunde uppstå genom att avverkningarna stoppades.²² Här konstaterade EUD bara att den Europeiska unionen nog skulle vara i stånd att betala de skadestånd som det kunde bli fråga om i sådana fall.

Viten inom ramen för artikel 279 FEUF

Så här långt är beslutet främst belysande för hur domstolens resonerar när den ställs inför en begäran om inhibition enligt artikel 279 FEUF inom ramen för ett överträdelseärende.

---

¹⁷ Observera dock att i den svenska versionen av beslutet anges att C-573/08 R gäller ett mål mellan kommissionen och Malta, vilket är fel då det var mot Italien. Missförstånd av det här slaget är dock förståeliga med tanke på den virriga hänvisningsteknik som EUD använder sig av.

¹⁸ C-441/17 R (2017) pp. 59-61.

¹⁹ Målet hanterades skyndsamt enligt artikel 133.3 i rättegångsreglerna, se beslutet p. 77.

²⁰ C-441/17 R (2017) pp. 72-80

²¹ C-441/17 R (2017) pp. 81-84

²² En sådan möjlighet finns i artikel 162.2 i rättegångsreglerna. Regeln återspeglar en märklig ordning som återfinns här och var bland EUs medlemsstater som går ut på att den som begär rättslig prövning av ett administrativt beslut – t.ex. ett tillstånd att bedriva en miljöfarlig verksamhet – kan få betala skadestånd för fördröjningen om hen förlorar målet. Så här långt har EU-domstolen inte haft något principiellt mot en sådan regel (se C-530/11 *Com v. UK* [2014]), vilket kontrasterar mot den inställning som Association of European Administrative Judges (AEAJ) ger uttryck för i sin Recommendation on Interim Relief in Environmental Matters (adopted in Vilnius 22 September 2011; <http://www.aeaj.org/page/Recommandation-on-Interim-Relief-in-Environmental-Matters-adopted-in-Vilnius-2011>): “[T]he working group objects any liability of the appellant, when interim relief is granted and the court decides adversely in the main proceedings. Such a liability affects the right of effective legal protection”.

Den stora nyheten är emellertid att kommissionen begärde att domstolen skulle besluta om ett vite för det fall Polen inte hörsammade det interimistiska beslutet. Någon sådan möjlighet finns inte angiven i artikel 279, har aldrig aktualiserats i något annat mål på något rättsområde inom EU-rätten²³ och finns heller inte – såvitt jag kan bedöma – beskriven som en möjlighet i den litteratur där bestämmelsen diskuteras.²⁴ Bakgrunden till kommissionens begäran, som alltså gjordes i september, var att man hade skäl att tro att Polen fortsatte med avverkningar och andra skadliga åtgärder i Białowieża-skogen, trots det interimistiska beslutet i juli 2017. Påståendena styrktes med satellitfotografier över det skyddade området. Yrkandet var inte satt till något särskilt belopp, bara att det skulle dimensioneras efter minskningen av trädbeståndet. Polen ansåg som tidigare nämnts att något vite inte kan fastställas inom ramen för ett artikel 279-förfarande.

EUD konstaterar först att syftet med förfaranden under artiklarna 278 och 279 FEUF är att säkerställa att det kommande avgörandet i målet får full effekt, varvid de åtgärder får bestämmas som framstår som lämpliga och nödvändiga i sammanhanget.²⁵ Domstolen som gör den bedömningen ska försäkra sig om att de åtgärder som förordnas interimistiskt är effektiva, varvid hen ges ett vidsträckt utrymme att ex officio besluta vad som är nödvändigt. Mot den bakgrunden kan även ett vite bestämmas för det fall den berörda parten kan befaras inte rätta sig efter ett interimistiskt föreläggande. Till skillnad från de böter som kan utdömas enligt artikel 260 FEUF utgör ett vite under artikel 279 inte en sanktion, utan ett medel som syftar att säkerställa en effektiv tillämpning av EU-rätten och därmed de värden som ingår i rättsstaten i enlighet med artikel 2 FEU. Att förena ett interimistiskt förordnande med ett vite är dessutom en tillfällig åtgärd och föregriper inte på något vis den slutliga prövningen av saken.

När det sedan gällde omständigheterna i målet, ansåg EUD att handlingarna i målet visade att det fanns tvivel om Polen hade rättat sig efter juli-beslutet eller har för avsikt att rätta sig fram till att dom meddelas. Därför var det motiverat att förstärka det interimistiska förordnandet med ett vite för det fall landet inte omedelbart och till fulla rättar sig. Kravet utformades emellertid som en tvåstegsraket; Polen ålades att senast 15 dagar efter beslutsdatum redovisa till kommissionen vad som vidtagits för att stoppa de skadliga skogsbruksåtgärderna, inbegripet upphävandet av bilaga 3 till 2016 års skogsbruksplan och beslut nr 151 från 2017. Om kommissionen utifrån den utredningen kunde visa att någon anpassning inte skett, hotade domstolen med att ett vite skulle dömas ut om minst €100,000 per dag från dagen för delgivning av beslutet till dess rättelse har skett eller målet avslutats genom dom.

Avslutande kommentar

Det framstår som att EUDs viteshot fick den avsedda effekten, dvs. att Polen inkom med en redovisning till kommissionen som visade att man upphört med avverkningar, utforsling av gamla träd och återbeskogning i Natura 2000-området Puszcza Białowieska. Därefter kom som sagt domen i målet i april i år. Beslutet i november visar emellertid att lojalitetsplikten inom EU-rätten har blivit ett allt viktigare tema och att EUD tar allvarligt på det som man uppfattar som domstolstrots. Jag utgår från att jag inte är den enda som

---

²³ Se Krämer, L: *Injunctive relief in environmental matters. Case note on C-441/17 R*. I JEEPL 2018, s. 259, på s. 263.

²⁴ Se t.ex. Hedemann-Robinson avsnitt 3.6.1.

²⁵ C-441/17 R (2017) pp. 94-119.

drar paralleller till andra överträdelsefall mot Polen som gäller centrala principer under fördraget. Kanske vi i Białowieża fick en föräring om vad som kan stunda på rättsområden som alls bara gäller "en skalbagge i en polsk skog". På det här sättet illustrerar målet också något som jag brukar lyfta fram för juridikstudenter, nämligen att de bör läsa miljö rätt inte enbart av intresse för miljöfrågor, men också för att rättsområdet belyser så många principiella frågor inom EU-rätten i stort.

Författarpresentation

Jan Darpö är professor i miljö rätt vid Juridiska fakulteten, Uppsala universitet. Han är också ordförande i Århuskonventionens Task Force on Access to Justice sedan 2008. Under 2012-13 ledde han en studie åt EU-kommissionen om genomförandet av artikel 9.3 Århuskonventionen i EUs medlemsstater och under 2016 granskade han kommissionens förslag till vägledning i frågan.